

Emanuel Kulczycki, Ewa A. Rozkosz, Tim C.E. Engels, Raf Guns,
Marek Hołowiecki i Janne Pölonen

Jak rozpoznać recenzowane publikacje – o etykietach z otwartymi danymi recenzentów w monografiach naukowych¹

STRESZCZENIE: W tym artykule omawiamy etykiety z otwartymi danymi recenzentów, czyli praktykę ujawniania danych recenzentów w monografiach naukowych, która jest powszechna w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Celem badania było sprawdzenie, czy etykieta z otwartymi danymi recenzentów jest rodzajem etykiety z informacją o recenzowaniu (na podobieństwo tej stosowanej w Finlandii i Flandrii, tj. we flamandzkiej części Belgii), i, czy jako taka, może być używana jako kryterium w różnych systemach wykorzystywanych do oceny publikacji naukowych. Przeprowadziliśmy dwufazowe badanie z wykorzystaniem sekwencyjnej strategii eksploracyjnej. W pierwszej fazie przeprowadziliśmy wywiady z reprezentantami dwudziestu spośród czterdziestu największych polskich wydawnictw naukowych w celu zbadania, w jaki sposób polscy wydawcy kontrolują proces recenzowania oraz czy można wykorzystać etykiety z otwartymi danymi recenzentów do identyfikacji monografii recenzowanych. W drugiej fazie przeprowadziliśmy dwie ankiety mające na celu analizę postrzegania procesu recenzowania oraz etykiet z otwartymi danymi recenzentów przez autorów ($n = 600$) oraz recenzentów ($n = 875$) książek opublikowanych przez dwadzieścia poddanych badaniu wydawnictw. Zintegrowane wyniki pozwoliły nam zweryfikować stwierdzenia wydawców dotyczące ich praktyk związanych z procesem recenzowania. Nasze wyniki wskazują, że wydawcy rzeczywiście kontrolują proces recenzowania poprzez dostarczanie recenzentom kryteriów oceny oraz przesyłanie recenzji autorom. Wydawcy rzadko proszą o pozwolenie na ujawnienie nazwisk recenzentów, ale dla recenzentów oczywistym jest, że umieszczanie ich danych w monografii jest częścią procesu recenzowania. Badanie pokazuje również, że ujawniane są dane tylko tych recenzentów, którzy przyjęli manuskrypt do publikacji. A zatem, co najważniejsze, nasza analiza wykazała, że etykieta z otwartymi danymi recenzentów, której używają polscy wydawcy, jest rodzajem etykiety z informacją o recenzowaniu, takiej jak ta stosowana we Flandrii i Finlandii, i, jako taka, może być stosowana do identyfikacji recenzowanych monografii naukowych.

¹ Artykuł pierwotnie opublikowany w *PLoS ONE* na licencji CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>): Kulczycki, E., Rozkosz, E.A., Engels, T.C.E., Guns, R. i Hołowiecki, M. (2019). How to Identify Peer-reviewed Publications: Open-identity Labels in Scholarly Book Publishing. *PLoS ONE* 14(3), e0214423. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0214423>.

SŁOWA KLUCZE: etykiety z otwartymi danymi recenzentów, etykiety z informacją o recenzowaniu, recenzowanie, recenzje, monografie naukowe, ewaluacja nauki, publikacje naukowe

Wprowadzenie

Dotychczasowe badania praktyk recenzenckich koncentrowały się przede wszystkim na artykułach w czasopismach naukowych lub na wnioskach grantowych [1, 2]. Giménez-Toledo i in. [3] twierdzą, że istnieje niewiele badań, które poświęcone są recenzowaniu publikacji naukowych, tj., monografii, prac pod redakcją oraz rozdziałów w monografiach. Liczne praktyki – takie jak np. unikanie konfliktów interesów – są powszechne w procesie recenzowania zarówno artykułów w czasopismach, jak i monografii naukowych. Jednakże, w przypadku tych ostatnich, mogą one być prowadzone w inny sposób niż w przypadku artykułów w czasopismach i mogą być stymulowane odmiennymi wartościami. Wydawcy książek naukowych, którzy publikują zarówno oryginalne badania, jak i pozycje dla szerszej publiczności (np. podręczniki dla studentów), w procesie recenzowania biorą pod uwagę nie tylko kryteria naukowe (takie jak oryginalność wyników), ale istotne są dla nich także kryteria komercyjne, w tym grupa docelowa odbiorców oraz wyjątkowe cechy książki jako produktu do sprzedaży [4].

Proces recenzowania jest ważnym mechanizmem kontroli w środowisku akademickim. Kontrola dokonywana jest przez innych naukowców, którzy oceniają naukową jakość manuskryptów, projektów grantowych i innych podobnych tekstów [5, 6, 7]. Jednakże to wydawcy i redaktorzy ostatecznie kontrolują recenzowanie [8]. To oni organizują cały proces, wybierają recenzentów, zarządzają ewentualną stronniczością oraz chronią przed konfliktami interesów. W ten sposób decyzje wydawców oraz sposób, w jaki kontrolują i organizują ten proces, wpływają, do pewnego stopnia, na to, czy dany proces recenzowania realizuje powierzone mu zadanie, a zatem czy jego efektem jest przyjmowanie do druku oraz ulepszanie dobrych manuskryptów i, z drugiej strony, odrzucanie słabych propozycji.

Poddanie monografii naukowych recenzowaniu przed ich publikacją stało się kryterium w różnych systemach służących ewaluacji publikacji naukowych. Na przykład w Danii, Flandrii (Belgii), Norwegii, Hiszpanii i Polsce monografie naukowe muszą zostać zrecenzowane, aby możliwe było włączenie ich do systemów finansowania opartych na wynikach (ang. *performance-based research funding system* [PRFS]). W Finlandii publikacje naukowe, które zostały poddane recenzowaniu mają większą wagę niż niezrecenzowane monografie, rozdziały w takich monografiach i prace pod redakcją [3, 9].

Praktyki związane z ewaluacją monografii naukowych różnią się pomiędzy poszczególnymi krajami i przyjmują rozmaite formy [10, 11, 12]. W Danii, Finlandii,

Flandrii, Norwegii i Hiszpanii stosuje się listy wiarygodnych wydawców i/lub serii wydawniczych. Wartość monografii naukowych, rozdziałów w monografiach oraz prac pod redakcją w programach finansowania uniwersytetów zależy od punktów wskazanych na tych listach. Aż do roku 2017 w Polsce monografie naukowe były oceniane za pomocą kryteriów formalnych, takich jak minimalna objętość książki wynosząca 240,000 znaków. W Finlandii i Flandrii, oprócz list wydawców, stosuje się specjalne etykiety z informacją o recenzowaniu (ang. *peer-review label*), w celu identyfikacji tych publikacji naukowych, które zostały zrecenzowane.

Federacja Fińskich Towarzystw Naukowych (ang. Federation of Finnish Learned Societies [TVS]) opracowała etykietę z informacją o recenzowaniu używaną w Finlandii, która ma pomóc wydawcom naukowym wskazać, które spośród opublikowanych przez nich książek i artykułów zostały zrecenzowane (<https://tsv.fi/en/services/label-for-peer-reviewed-scholarly-publications>). Wydawcy mogą ubiegać się o prawo do używania etykiety z informacją o recenzowaniu, które przyznaje zarząd Federacji Fińskich Towarzystw Naukowych. Wydawcy zobowiązują się do spełnienia wielu wymogów dotyczących procesu recenzowania, jego dokumentacji oraz drukowania etykiety w publikacjach. Wydawcy muszą również podać szczegółowe informacje dotyczące procesu recenzowania na swoich stronach internetowych oraz wyrazić swoje zaangażowanie w przestrzeganie standardów w zakresie etykiet TSV. Publikacje naukowe muszą być przed publikacją zrecenzowane przez co najmniej dwóch niezależnych ekspertów, a sam proces musi koncentrować się na jakości naukowej manuskryptu zgodnie ze standardami danej dziedziny. Wydawca musi również przelać recenzje autorom manuskryptów. Etykietę można umieszczać w monografiach, ale również w pojedynczych rozdziałach oraz przy artykułach w monografiach lub czasopismach. Etykieta jest także niezależna od list wiarygodnych kanałów publikacji używanych w systemie finansowania opartym na wynikach, a pozycje wydawane przez wydawców, którzy nie używają etykiety są uwzględniane w programie finansowania. Etykieta wspiera jednak cały proces gromadzenia danych, pomagając badaczom i innym zaangażowanym osobom zidentyfikować zrecenzowane monografie naukowe, jak i artykuły zarejestrowane w lokalnych systemach informacji naukowej (ang. *current research information systems* [CRIS]). Jeśli wydawca prawidłowo używa etykiety, to w istocie tylko te monografie, rozdziały w monografiach i prace pod redakcją, które zawierają etykietę są zgłaszane jako zrecenzowane. Wydawcy – głównie towarzystwa naukowe – są zobowiązani do stosowania etykiety zgodnie z wymogami, bez konieczności regularnego przekazywania odpowiedniej dokumentacji do TSV. Zgodność z wymogami jest sprawdzana tylko w przypadku wniesienia skargi, co może skutkować utratą prawa do używania etykiety przez wydawcę. Ponadto Krajowa Rada ds. Rzetelności Naukowej (ang. National Board of Research Integrity) może poprosić wydawcę o dokumentację w przypadku dochodzenia w sprawie niewłaściwego

postępowania. Obecnie etykiety używa dziesięciu wydawców książek oraz 173 czasopism i serii wydawniczych.

Etykieta z informacją o recenzowaniu we Flandrii, tj. Guaranteed Peer Reviewed Content [GPRC], to etykieta jakości zainicjowana przez Flamandzkie Stowarzyszenie Wydawców, a obecnie zarządzana przez Grupę Wydawców Edukacyjnych i Naukowych. Etykieta wskazuje, że publikacja została poddana ocenie przez dwóch recenzentów w procesie recenzowania zgodnym z międzynarodowymi standardami akademickimi [13, 14]. Chociaż etykieta została pomyślana jako reakcja na zmiany we flamandzkim systemie finansowania, w szczególności wprowadzenie bazy danych VABB-SHW dla publikacji z zakresu nauk społecznych oraz humanistycznych [15], to nie jest z tym systemem bezpośrednio związana. Panel nadzorujący włączanie publikacji do VABB-SHW może nadal sprawdzać niektóre książki z etykietą GPRC i – w rzadkich przypadkach – zdecydować, aby nie włączać ich do bazy. Etykiety z informacją o recenzowaniu w Finlandii i Flandrii są reprezentowane przez znaki graficzne wskazujące, że dany tekst był recenzowany. Etykiety mogą być umieszczane na stronach redakcyjnych, okładkach książek lub, w przypadku Finlandii, na stronach ze spisem treści oraz przy poszczególnych artykułach.

Etykiety z informacją o recenzowaniu w Finlandii i Flandrii charakteryzują trzy główne cechy: (1) etykieta służy jako dowód, że recenzja została przeprowadzona, (2) wydawca kontroluje proces recenzowania oraz (3) wydawca archiwizuje wszystkie dokumenty i recenzje.

W tym badaniu analizujemy powszechną praktykę, która jest szeroko stosowana od kilkudziesięciu lat w krajach Europy Środkowej i Wschodniej: umieszczanie etykiet z otwartymi danymi recenzentów (ang. *open-identity labels*) w wydawanych monografiach naukowych. **Etykieta z otwartymi danymi recenzentów** terminologicznie nawiązuje do **otwartych recenzji** (ang. *open review*) jako jednego z rodzajów recenzji oraz oznacza, że dane recenzentów są publikowane w recenzowanych przez nich monografiach [16, 17]. W krajach Europy Środkowej i Wschodniej wydawcy zwykle ujawniają dane tych, którzy recenzują publikowane monografie naukowe. Przeważnie informacje te są prezentowane na stronie redakcyjnej, a czasem na tylnej okładce, gdzie często umieszczane są cytaty z recenzji. Ponadto czasem poza imionami i nazwiskami recenzentów podaje się informacje o ich naukowych stopniach, tytułach czy afiliacji. W tym badaniu skupiamy się na **otwieraniu danych recenzentów** jako praktyce stosowanej w publikacjach naukowych w Polsce. Warto zauważyć, że jest to praktyka społeczna, a nie formalnie obowiązujący standard, tak jak ma to miejsce w przypadku etykiet z informacjami o recenzowaniu w Finlandii i Flandrii. Niemniej jednak, na przykład w Łotwie czy Ukrainie, niektóre przepisy wymagają, aby monografie naukowe przechodziły proces recenzowania oraz aby dane recenzentów były jawne. W Łotwie istnieje procedura przyznawania praw eksperckich

naukowcom i pozostaje ona w obrębie kompetencji Łotewskiej Rady Nauki. Jednym z kryteriów jakości w procesie oceny w naukach społecznych i humanistycznych jest opublikowana przez kandydata monografia naukowa poświadczająca jego eksperckie umiejętności. W monografii muszą być zawarte dane recenzentów, a recenzenci nie mogą reprezentować tej samej instytucji, co autor publikacji (Procedura przyznawania praw ekspertów Łotewskiej Rady Nauki. Pisemna Decyzja w sprawie procedury Nr 19-1-1, 15 stycznia 2018). W Ukrainie istnieje wymóg dotyczący monografii przedłożonych jako rozprawy w postępowaniach na stopień doktora lub kandydata nauk. Taka monografia musi zawierać następujące informacje o recenzentach: co najmniej dwóch doktorów nauk, którzy są specjalistami w dziedzinie rozprawy (wymogi dotyczące opublikowanej monografii naukowej, przedłożonej na stopień doktora i kandydata nauk, 2 listopada 2012, 1852/22164).

Na potrzeby tego badania ukuliśmy pojęcie etykiety z otwartymi danymi recenzentów, w której ujawniane są imiona i nazwiska recenzentów, na przykład na stronie redakcyjnej lub na okładce książki.

Głównym celem tego badania jest udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: Czy etykieta z otwartymi danymi recenzentów jest używana w publikacjach naukowych jako rodzaj etykiety z informacją o recenzowaniu? Na podstawie naszego pytania badawczego oraz wyżej wymienionych trzech cech charakteryzujących etykiety z informacją o recenzowaniu sformułowaliśmy następujące stwierdzenia:

- S1. Etykieta z otwartymi danymi recenzentów potwierdza, że monografie zostały zrecenzowane.
- S2. Manuskrypty są recenzowane przez badaczy ze stopniem doktora lub innych ekspertów specjalizujących się w danej dziedzinie.
- S3. Wydawcy podają recenzentom jasne kryteria oceny.
- S4. Wydawcy wysyłają recenzje do autorów.
- S5. Wydawcy proszą recenzentów o zgodę na opublikowanie ich danych.
- S6. Wydawcy archiwizują dokumenty wytworzone podczas procesu recenzowania.

Aby sprawdzić poprawność tych stwierdzeń, a następnie odpowiedzieć na główne pytanie badawcze, zbadaliśmy, w jaki sposób polscy wydawcy monografii naukowych przyjmują manuskrypty do publikacji oraz przeprowadzają proces recenzowania. Ponadto skupiliśmy się na praktyce ujawniania danych recenzentów na stronach redakcyjnych; dlatego nasze podejście kładzie nacisk na aktualne praktyki wydawnicze.

Materiały i metody

Przeprowadziliśmy badania mieszane z wykorzystaniem sekwencyjnej strategii eksploracyjnej [18] obejmujące częściowo ustrukturyzowane wywiady i analizy

statystyczne w celu zbadania perspektywy wydawców względem podejmowanych przez nich praktyk a także weryfikacji ich oświadczeń dotyczących praktyk związanych z recenzowaniem. Ta metoda pozwala nam zbadać, czy polscy wydawcy kontrolują proces recenzowania, tj. czy podają recenzentom jasne kryteria oceny, przesyłają recenzje autorom oraz czy archiwizują dokumenty wytworzone w tym procesie. Dlatego, w tym badaniu, sprawdzenie czy wydawcy kontrolują proces recenzowania odbywa się poprzez triangulację oświadczeń wydawców i sposobu postrzegania procesu recenzowania przez autorów oraz recenzentów.

Badanie obejmowało dwie fazy. W pierwszej fazie przeprowadziliśmy wywiady z 20 z największych polskich wydawców monografii naukowych, którzy zostali wybrani na podstawie liczby monografii naukowych opublikowanych w latach 2013–2016. W drugiej fazie przeprowadziliśmy dwie ankiety. Kwestionariusz 1 został użyty do analizy postrzegania procesu recenzowania przez autorów, którzy opublikowali swoje monografie w jednym z 20 objętych badaniem wydawnictw, a kwestionariusz 2 został użyty do analizy postrzegania procesu recenzowania przez recenzentów, którzy wykonali recenzję dla jednego z 20 objętych badaniem wydawców. Druga faza badania pozwoliła nam triangulować wyniki i zweryfikować, w jaki sposób oświadczenia wydawców nawiązują do sposobu postrzegania procesu recenzowania przez autorów i recenzentów.

Rozpoczynając wywiad, informowaliśmy uczestników badania o celach naszego badania, jego autorach i potwierdziliśmy, że wszystkie uzyskane informacje są poufne. Prosimy o zgodę na nagrywanie wywiadów, transkrybowanie ich i korzystanie ze zanonimizowanych fragmentów w celu zilustrowania praktyk redakcyjnych. Prosimy o ustne potwierdzenie zgody, co nagraliśmy. Wywiady pilotażowe pokazały, że prośba o pisemną zgodę budziła obawy dotyczące anonimowości uczestnika badania. Ponadto na początku kwestionariuszy informowaliśmy uczestników badania, że ankieta jest w pełni anonimowa dzięki użyciu tokenów wygenerowanych przez LimeSurvey (<https://www.limesurvey.org>). Taka procedura pozwoliła nam nie ubiegać się o zgodę komisji etycznej, ponieważ nie uzyskaliśmy żadnych wrażliwych danych osobowych, a poddane analizie dane były zanonimizowane.

Wykorzystaliśmy trzy zbiory danych: (A) do przedstawienia oświadczeń dotyczących procesu recenzowania oraz analizy ich praktyk; (B1) w celu ustalenia, czy autorzy monografii potwierdzają, że stosowane są praktyki recenzowania przedstawione przez wydawców (plik S1); oraz (B2) w celu ustalenia, czy recenzenci potwierdzają, że stosowane są praktyki recenzowania przedstawione przez wydawców. Trzy używane przez nas zbiory danych opisano poniżej (plik S2).

Zbiór A

Przeprowadziliśmy 20 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów z dyrektorami wydawnictw lub innymi osobami odpowiedzialnymi za proces oceny książek w danym

wydawnictwie. Wybraliśmy wydawców zgodnie z rankingiem polskich wydawców opartym na liczbie monografii naukowych wydanych w latach 2013–2016. Ranking ten utworzyliśmy na podstawie danych dostarczonych przez Bibliotekę Narodową w Polsce. Aby zagwarantować anonimowość wydawców losowo wybraliśmy 20 z 40 największych wydawców pod względem liczby monografii naukowych opublikowanych w okresie pomiędzy 2013 a 2016 rokiem. Zastosowaliśmy losowanie warstwowe proporcjonalne, w którym warstwę stanowił profil wydawcy (wydawcy uniwersyteccy/wydawcy komercyjni). W końcowym zbiorze danych przeanalizowaliśmy 15 wydawców uniwersyteckich i 5 wydawców komercyjnych. Średnia liczba książek naukowych opublikowanych w latach 2013–2016 wynosiła 320 wśród wydawców uniwersyteckich i 498 wśród wydawców komercyjnych. Tych dwudziestu wydawców opublikowało 18,5% ogólnej liczby wszystkich monografii zatwierdzonych w krajowej ewaluacji w roku 2017 (kompleksowej ocenie jakości działalności naukowej lub badawczo-rozwojowej jednostek naukowych – przyp. tłum.), obejmującej okres od 2013 do 2016 roku.

Celem przeprowadzenia wywiadów było przetestowanie sformułowanych stwierdzeń (S1–S6) związanych z kontrolowaniem procesu recenzowania. Przeprowadziliśmy również wywiad pilotażowy z wydawcą (nieuwzględniony w zestawie wywiadów z 20 wydawcami). Na podstawie wyników wywiadu pilotażowego ulepszyliśmy przykładowe pytania. Wywiady zostały przeprowadzone w języku polskim przez jednego z autorów niniejszego badania. Średnia długość wywiadu wynosiła około 54 minuty. Zapytaliśmy uczestników badania o ich praktyki, relacje z autorami i recenzentami oraz sformalizowane zasady oceny książek (tematy i przykładowe pytania zostały zamieszczone w załączniku 1).

Zbiór B1

Wysłaliśmy ankietę *online* do autorów monografii opublikowanych przez 20 wydawców ze zbioru A. Celem ankiety było ustalenie, czy autorzy, których monografie zostały opublikowane przez analizowanych wydawców, potwierdzą, że wydawcy stosowali takie praktyki związane z recenzowaniem, jakie zadeklarowali w wywiadach. Wykorzystaliśmy dane bibliograficzne na temat recenzowanych monografii naukowych zebrane poprzez polski system finansowania oparty na wynikach (dane gromadzone na potrzeby kompleksowej oceny jakości działalności naukowej lub badawczo-rozwojowej jednostek naukowych – przyp. tłum.) [11]. Na podstawie klasyfikacji organizacyjnej zastosowanej w tym systemie do każdej z monografii przypisaliśmy jedną z sześciu dziedzin nauki opracowanych przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]). Następnie zastosowaliśmy losowanie warstwowe proporcjonalne, w którym warstwą była dziedzina. Przyjeliśmy, że recenzowanie monografii w ramach różnych dziedzin

OECD nie różni się zasadniczo, ale mogą występować drobne różnice (na przykład w kryteriach oceny). Wybraliśmy losowo 600 monografii jednoautorskich (30 monografii od każdego z wydawców) opublikowanych w latach 2013–2016. Korzystając z imion i nazwisk autorów, wyszukiwaliśmy ich adresy mailowe (preferowaliśmy adresy służbowe) na stronach uczelni, w polskiej bazie danych o naukowcach (Ludzie nauki [<http://nauka-polska.pl>]) i w innych źródłach, na przykład na blogach akademickich, przy artykułach w czasopismach itp. W przypadku, gdy nie byliśmy w stanie połączyć adresu e-mail z autorem ($n = 232$), losowo dobieraliśmy do zestawu danych inne monografie, zachowując tę samą metodę próbkowania. Ostatecznie 600 monografii, które poddano badaniu, napisanych było przez 600 unikalnych autorów.

Zbiór B2

Wysłaliśmy ankietę *online* do recenzentów tych monografii, które posłużyły do wybrania autorów do zbioru B1. Celem ankiety było ustalenie, czy recenzenci, którzy recenzowali monografie wybrane w zbiorze B1 potwierdzą, że wydawcy stosowali takie praktyki związane z recenzowaniem, jakie zadeklarowali w wywiadach.

Dysponując danymi bibliograficznymi dotyczącymi monografii oraz danymi autorów, zapoznaliśmy się z kopiami monografii (w przeważającej części ze zbiorów bibliotek uniwersyteckich) i pozyskaliśmy z nich informacje na temat danych recenzentów ze stron redakcyjnych dla wszystkich 600 monografii. Ponadto jeśli dostępne były dane dotyczące afiliacji oraz stopnia/tytułu naukowego, to również je spisywaliśmy. Na podstawie tych informacji szukaliśmy adresów e-mail recenzentów w taki sam sposób, jak w przypadku autorów.

Ostatecznie założyliśmy, że możemy wysłać kwestionariusz 1 (do autorów ze zbioru B1) oraz kwestionariusz 2 (do recenzentów ze zbioru B2) tylko wtedy, jeśli wszystkie adresy e-mail, tj. adresy autorów i recenzentów danej monografii, są dostępne. Zatem zebranie informacji o 600 monografiach wymagało przeanalizowania 832 monografii. Ostateczny zestaw 600 monografii został zrecenzowany przez 875 recenzentów (z których 42 recenzowało więcej niż jedną monografię spośród dobranych w naszej próbie). Monografie były recenzowane przez jednego recenzenta ($n = 325$), dwóch recenzentów ($n = 268$), oraz trzech lub więcej recenzentów ($n = 7$). Średnia liczba recenzentów monografii wynosiła 1,47.

Przeprowadziliśmy dwa pilotażowe, częściowo ustrukturyzowane wywiady z jednym autorem i z jednym recenzentem. Wywiady pilotażowe pozwoliły nam przetestować pytania opracowane na potrzeby kwestionariuszy. Ponadto wysłaliśmy kwestionariusz 1 jednemu autorowi i kwestionariusz 2 jednemu recenzentowi w celu przetestowania tych kwestionariuszy.

Aby zapewnić anonimowość badania ankietowego skorzystaliśmy z internetowego narzędzia LimeSurvey. Wysłaliśmy łącznie 40 kwestionariuszy: jedna ankiet

skierowana była do autorów książek opublikowanych przez danego wydawcę i jedna ankieta skierowana była do recenzentów książek opublikowanych przez danego wydawcę. Autorów zapytaliśmy o proces recenzowania ich książek oraz o recenzje (zob. kwestionariusz w załączniku 2). Recenzentów zapytaliśmy o proces recenzowania, relacje z wydawcami oraz o to, czy wydawcy prosili o pozwolenie na ujawnienie ich danych jako recenzentów (zob. kwestionariusz w załączniku 3). Ostatecznie otrzymaliśmy 177 wypełnionych kwestionariuszy od autorów i 212 od recenzentów. Ogólny odsetek odpowiedzi na ankiety wyniósł 33% (kwestionariusz 1) i 28% (kwestionariusz 2) – po wykluczeniu odrzuconych wiadomości e-mail (odpowiednio 72 i 116).

Analiza danych

Przeanalizowaliśmy i zintegrowaliśmy dane ilościowe i jakościowe przy użyciu podejścia opartego na kodowaniu twierdzeń (hipotez) (ang. *statement [hypothesis] coding approach*) [19, 20], realizowanego w pięciu krokach i opisanego szczegółowo poniżej. Wyniki są przedstawione zgodnie z podejściem przeplatany (ang. *weaving approach*), co pozwala nam prezentować zarówno wyniki jakościowe, jak i ilościowe łącznie dla poszczególnych tematów [21, 22].

Na pierwszym etapie wszystkie wywiady (ze zbioru A) zostały nagrane, niezależnie stranskrybowane i wprowadzone do programu MaxQDA. Początkowy schemat kodowania został określony przez stwierdzenia (S1–S6). Zakodowaliśmy dane, kładąc nacisk na podejście wydawców do kontroli procesu recenzowania. Zgodnie z podejściem opartym na kodowaniu stwierdzeń, naszym celem było znalezienie w transkrybowanych wywiadach takich oświadczeń, które pozwoliłyby na potwierdzenie lub odrzucenie przyjętych stwierdzeń. Zakodowane oświadczenia pozwoliły nam zweryfikować, czy określone stwierdzenia znajdują potwierdzenie dla danego wydawcy. Zbiór A służył zarówno do dogłębnego zrozumienia, w jaki sposób kontrolowany jest proces recenzowania, jak i do rozszerzenia zbiorów B1 i B2 poprzez dodanie do nich nowych zmiennych.

Na drugim etapie dla każdego wydawcy ze zbioru A skonstruowaliśmy sześć nowych zmiennych związanych z testowanymi stwierdzeniami (S1–S6). Każda z tych zmiennych przyjmuje jedną z dwóch wartości określających, czy dane stwierdzenie jest potwierdzone (wartość 1) czy nie jest potwierdzone (wartość 2) na podstawie weryfikacji przeprowadzonej w pierwszym etapie tej analizy.

W trzecim etapie dla każdego autora monografii ze zbioru B1 przypisaliśmy tych sześć zmiennych oraz ich wartości z drugiego etapu, odpowiednio dla wydawcy danej monografii.

Na etapie czwartym dla każdego recenzenta ze zbioru B2 przypisaliśmy tych sześć zmiennych i ich wartości z etapu drugiego, odpowiednio dla wydawcy danej monografii.

Na ostatnim etapie przeanalizowaliśmy relacje pomiędzy zmiennymi osobno dla zbioru B1 i zbioru B2. Porównaliśmy również odpowiedzi autorów z oświadczeniami wydawców oraz odpowiedzi recenzentów z oświadczeniami wydawców na temat kontroli procesu recenzowania, testując relacje pomiędzy zmiennymi powiązаныmi z tymi odpowiedziami i oświadczeniami. Finalną analizę przeprowadziliśmy za pomocą oprogramowania IBM SPSS Statistics (ver. 24).

Połączyliśmy wyniki fazy jakościowej (krok 1) i fazy ilościowej (kroki 2–5) z tego badania i zaprezentowaliśmy je łącznie, stosując podejście przeplatane. Prezentując wyniki testowania każdego ze stwierdzeń, zaczęliśmy opisywać wyniki na podstawie zbioru A. Wyniki zilustrowaliśmy za pomocą fragmentów wywiadów (aby zachować anonimowość wydawców każdy fragment został oznaczony osobnym kodem, np. „W11”). Następnie przedstawiliśmy wyniki testowania relacji pomiędzy zmiennymi związanymi z odpowiedziami autorów i recenzentów oraz oświadczeniami wydawców, co umożliwiło nam sprawdzenie, czy oświadczenia wydawców odpowiadają tym dostarczonym nam przez autorów i recenzentów.

Wyniki

S1. Etykieta z otwartymi danymi recenzentów potwierdza, że monografie zostały zrecenzowane.

W tej analizie przyjęliśmy, że ujawnianie danych recenzentów na stronach redakcyjnych monografii potwierdza, że były one poddane recenzowaniu. Według wszystkich wydawców, którzy uczestniczyli w badaniu, to stwierdzenie jest w pełni uzasadnione. Jeden z wydawców powiedział, że „potwierdzamy na zewnątrz, że książka jest zrecenzowana, ma charakter naukowy” (W11). Inny stwierdził, że ujawnianie nazwisk recenzentów „to jest kwestia współodpowiedzialności za poziom naukowy [danej monografii – przyp. autorów] [...] nazwisko i tytuł naukowego recenzenta, no jest pewnym rodzajem też takiego potwierdzenia jakości publikacji” (W3).

Etykieta z otwartymi danymi recenzentów należy rozumieć jako rodzaj certyfikatu, który jest powszechnie używany przez polskich wydawców, pomimo że nie ma formalnych wymogów, które nakazywałyby ujawnianie danych recenzentów. Niektórzy wydawcy uważają, że etykieta z otwartymi danymi recenzentów jest warunkiem niezbędnym do uznania danej książki za publikację naukową, która może być brana pod uwagę w systemach ewaluacji nauki: „teraz to wynika z pewnych kryteriów formalnych, książka musi być recenzowana, by była punktowana jako monografia, i teraz recenzentów oznacza się na czwartej stronie” (W1); „to jest obowiązek [...], bo przyniesli koledzy z innych wydawnictw, nie w naszych wydane, że powiedzmy dobra książka nawet, ale recenzentów nie było, nie może być uwzględniana w procedurze [...], w żadnej mierze [nie może być – przyp. autorów] podstawą procedur na przykład tych o stopień czy tytuł naukowy. To jest fundamentalny warunek” (W19).

Odpowiedzi autorów potwierdzają oświadczenia wydawców – 170 z 177 autorów (96%) potwierdziło, że ich prace zostały poddane recenzowaniu. Siedmiu autorów (4%) zaprzeczyło lub nie miało pewności, czy ich monografie zostały zrecenzowane. Tych siedem monografii zostało wydanych przez sześciu wydawców; zatem były to wartości odstające, a nie ogólny trend. Dlatego uzasadnione jest twierdzenie, że autorzy potwierdzili, że etykiety z otwartymi danymi recenzentów są wytworami procesu recenzowania.

Otrzymaliśmy wiadomości e-mail od dziewięciu recenzentów, którzy twierdzili, że nie mogą wypełnić naszej ankiety, ponieważ nie pamiętali, czy recenzowali książki dla danego wydawcy. Poinformowaliśmy każdego recenzenta o monografii, w której ujawniono jej/jego dane jako dane recenzenta monografii. Ponadto dołączyliśmy zdjęcie strony redakcyjnej jako dowód. Ostatecznie czterech z dziewięciu recenzentów potwierdziło recenzowanie danych monografii, natomiast dwóch twierdziło, że recenzowało tylko prace doktorskie i nie wiedzieli, że praca została opublikowana jako monografia. Trzech recenzentów nie opowiedziało na nasze wiadomości. Żaden z 875 recenzentów, do których wysłaliśmy wiadomości, nie zaprzeczył swojemu uczestnictwu w procesie recenzowania.

S2. Manuskrypty są recenzowane przez badaczy ze stopniem doktora lub innych ekspertów specjalizujących się w danej dziedzinie.

Przyjeliśmy, że manuskrypty monografii recenzowali badacze lub eksperci specjalizujący się w dziedzinie, którą reprezentuje oceniane dzieło. Wszyscy wydawcy twierdzili, że zawsze proszą o recenzje naukowców, którzy posiadają przynajmniej stopień doktora. W Polsce przyznawane są dwa stopnie naukowe: doktora oraz najwyższy stopień: doktora habilitowanego. Ponadto, z punktu widzenia wydawców, najbardziej pożądanymi recenzentami są naukowcy ze stopniem doktora habilitowanego lub tytułem profesora. Poniższe wypowiedzi ilustrują tę perspektywę: „generalnie recenzują starsi koledzy, osoby samodzielne naukowo, ewentualnie wybitni specjaliści [...], którzy mają tytuł doktora” (W171); „prawo do recenzji u nas książek naukowych mają samodzielni pracownicy naukowci” (W194). Większość wydawców ($n = 16$) podkreślała, że recenzenci powinni być ekspertami w danej dziedzinie: „to muszą być osoby, które specjalizują się w danej dziedzinie” (W190); „nam chodzi o to, żeby on się zajmował i był jak najbliższym tego tematu” (W165).

Wybierając recenzentów, wydawcy zwracają również uwagę na potencjalne konflikty interesów. Większość wydawców podkreślała, że są zainteresowani recenzjami tylko od tak zwanych **zewnętrznych recenzentów**. Ten termin bardzo rzadko był definiowany, ale wielu wydawców uniwersyteckich rozumiało **recenzentów zewnętrznych** jako takich, których dana uczelnia nie zatrudnia: „recenzenci zewnętrzni nie mogą być pracownikami uczelni, ani emerytowanymi pracownikami uczelni” (W167).

Wszyscy recenzenci, którzy wypełnili naszą ankietę, posiadali stopień doktora habilitowanego w czasie, kiedy recenzowali monografie, o które pytaliśmy. Potwierdza to oświadczenia wydawców o tym, że proszą o przeprowadzenie oceny tylko recenzentów, którzy posiadają najwyższy stopień naukowy. Zdecydowana większość recenzentów oceniła adekwatność własnych kwalifikacji do recenzowania danych manuskryptów bardzo wysoko lub wysoko ($n = 200$; 94%), dziewięciu recenzentów (4%) oceniło swoje kwalifikacje jako średnie, a tylko trzech recenzentów (1%) oceniło swoje kwalifikacje jako niskie lub bardzo niskie. Odpowiedzi recenzentów potwierdzają, że wydawcy zwracają uwagę na dziedziny, które reprezentują recenzenci oraz na poziom ich wiedzy specjalistycznej.

S3. Wydawcy podają recenzentom jasne kryteria oceny.

Przyjęliśmy, że wydawcy używający etykiet z otwartymi danymi recenzentów kontrolują proces recenzowania poprzez podawanie kryteriów oceny recenzentom. Oświadczenia wydawców wskazują, że taka praktyka ma miejsce wśród 13 z 20 wydawców. Wydawcy ci podają kryteria oceny w umowie z recenzentem lub umieszczają je w formularzu recenzji. „W każdym wymiarze ten materiał jest oceniany według naszego arkusza, który przekazujemy” (W39); „my zawieramy umowę zlecenie i tam jest, czego oczekujemy od recenzji [...], żeby te recenzje były porównywalne, żeby nie było tak, że ktoś napisze [tylko – przyp. autorów] mnie się książka podoba, proszę wydać” (W6).

Siedmiu wydawców, którzy nie podają kryteriów oceny recenzentom uważa, że nie powinni oni wpływać na proces recenzowania poprzez podawanie kryteriów. Jeden z tych wydawców powiedział nam: „nie mamy szczególnych oczekiwań, no ja myślę, że ludzie wykształceni, ze stopniami, z tytułami, no sami wiedzą, jak powinna recenzja wyglądać” (W36). Niektórzy wydawcy wskazują, że recenzenci biorą pełną odpowiedzialność za recenzje: „jak mówię, ten zakres [kryteria oceny – przyp. autorów] zostawiamy fachowcom, fachowcy niech odpowiadają za zakres książki” (W56); „z punktu widzenia wydawnictwa i redakcji to jest tak, generalnie za treść książki odpowiada autor i recenzenci, którzy się podpisują, więc my tutaj jakiś takich granic nie stawiamy” (W58). Wydawcy, którzy nie podają kryteriów oceny, to zarówno wydawcy komercyjni (trzech spośród pięciu) jak i niewielka część wydawców uniwersyteckich (czterech na piętnastu). Dlatego nie jest to cecha, która mogłaby pomóc rozróżnić te dwa typy wydawców.

Porównaliśmy ze sobą dwie perspektywy, czyli perspektywę zawartą w odpowiedziach recenzentów i oświadczenia wydawców dotyczące udostępniania kryteriów oceny. Tabela 1 przedstawia odpowiedzi recenzentów na pytanie, czy wydawca podał kryteria oceny. Odpowiedzi te są skorelowane z oświadczeniami wydawców.

Tabela 1. Porównanie odpowiedzi recenzentów ($n = 212$) na temat podawania kryteriów oceny z odpowiednimi oświadczeniami wydawców

	Liczba wydawców	Perspektywa wydawców	Perspektywa recenzentów				Łączna liczba odpowiedzi	
			Zapewniono		Nie zapewniono			
			n	%	n	%	n	%
	13	Podano	70	49	73	51	143	100
	7	Nie podano	31	45	38	55	69	100
Ogółem	20	–	101	48	111	52	212	100

Jak pokazuje tabela 1, 101 (48%) recenzentów otrzymało kryteria od wydawców, zaś 111 (52%) recenzentów nie otrzymało żadnych kryteriów. Tak więc oświadczenia wydawców nie odpowiadają odpowiedziom recenzentów. Otrzymywanie kryteriów oceny od wydawców nie ma istotnego związku z oświadczeniami wydawców o dostarczaniu tego typu kryteriów ($\chi^2 = 0,58$; $p > 0,05$). Tylko 49% recenzentów, którzy recenzowali monografie dla wydawców deklarujących dostarczanie kryteriów, odpowiedziało, że otrzymali tego typu kryteria oceny. Jednocześnie duży odsetek recenzentów (45%), którzy recenzowali monografie dla tych wydawców, którzy zapewniali, że nie dostarczali kryteriów oceny recenzentom, odpowiedział, że otrzymali oni od wydawców takie kryteria. Może to oznaczać, że w obu grupach wydawców (zapewniających, że podają kryteria oceny lub że nie podają takich kryteriów) istnieje znaczna arbitralność we współpracy z recenzentami. Można jednak przypuszczać, że istnieje wiele potencjalnych różnic w podawanych kryteriach, począwszy od ogólnego opisu (np. podczas wypełniania formularza recenzji proszą o uwzględnienie jakości opracowania oraz naukowego rygoru pracy). Dlatego badacze i wydawcy mogą interpretować tę kwestię na różne sposoby.

S4. Wydawcy wysyłają recenzje do autorów.

Przyjeliśmy, że wydawcy używający etykiet z otwartymi danymi recenzentów kontrolują proces recenzowania poprzez wysyłanie recenzji do autorów, dzięki czemu cały proces staje się bardziej transparentny. Ponadto recenzje pozwalają wydawcom odrzucać słabe manuskrypty oraz przyjmować do druku i ulepszać te dobre.

Wszyscy wydawcy, z którymi przeprowadzono wywiady, zapewniali, że przesyłają recenzje autorom. Opisując ten proces, wielu wydawców koncentrowało się na tym, co rzeczywiście jest wysyłane „jak ta recenzja przychodzi, to ją oczywiście czytamy tutaj, analizujemy, informujemy autora, że przyszła recenzja, no i po prostu dajemy mu” (W92); „przekazujemy autorowi recenzje, konkluzje, czasami są też uwagi na tym maszynopisie, wydruku, który wysłaliśmy recenzentowi, więc cały taki pakiet dostaje autor” (W87). Inni wydawcy podkreślali, że recenzje służą autorom jako

pomoc w dopracowaniu i udoskonalaniu manuskryptów: „recenzje są przekazywane autorom, bo autorzy pracują na recenzjach później” (W74). Wydawcy zaznaczali także, że autorzy powinni nanieść odpowiednie poprawki i odpowiedzieć recenzentom: „dostaje autor tą recenzję, oczywiście bez nazwiska recenzenta [...] i ma się do niej odnieść, do tych uwag” (W89).

Odpowiedzi autorów niemal w pełni potwierdzają oświadczenia wydawców; 166 ze 170 autorów (98%) potwierdziło, że otrzymało recenzję. Pozostali czterej autorzy (2%) zaprzeczyli, że otrzymali recenzje. Monografie tych autorów zostały opublikowane przez dwóch wydawców uniwersyteckich i jednego wydawcę komercyjnego. Można zatem stwierdzić, że odpowiedzi autorów potwierdzają, że poddani badaniu wydawcy kontrolują proces recenzowania poprzez wysyłanie recenzji autorom.

S5. Wydawcy proszą recenzentów o zgodę na opublikowanie ich danych.

Przyjeliśmy, że wydawcy używający etykiet z otwartymi danymi recenzentów proszą recenzentów o wyrażenie zgody na opublikowanie ich danych. Taka zgoda udzielona przez recenzentów może być interpretowana jako zatwierdzenie manuskryptu.

Tylko czterech z dwudziestu wydawców powiedziało, że poprosiło recenzentów o zgodę na opublikowanie danych, chociaż wszyscy poddani badaniu wydawcy publikują dane recenzentów na stronach redakcyjnych monografii. Co więcej, zgodnie z wypowiedziami tych wydawców, rzeczywiście nie prosili oni o wyrażenie zgody na publikację danych, a jedynie umieścili informacje o publikowaniu danych recenzentów w umowie. Praktykę tę ilustruje następująca wypowiedź: „[zgoda na umieszczenie nazwiska – przyp. autorów] jest elementem naszej umowy, a bez umowy nie, nie zamieszczamy żadnych [nazwisk – przyp. autorów], znaczy, nie korzystamy z recenzji” (W123). Inny wydawca podkreślił, że prośba o zgodę jest istotna przy posługiwaniu się danymi osobowymi: „w piśmie przewodnim zapisujemy też, myślę, że to jest ważne ze względu na ochronę danych osobowych, że nazwisko recenzenta umieścimy na stronie redakcyjnej, żeby recenzent o tym wiedział” (W113). Nasza analiza pokazuje, że publikowanie danych recenzentów w monografiach nie jest powiązane z proszeniem o pozwolenie na umieszczenie takich danych w monografiach. Wydawcy, którzy nie proszą o wyrażenie zgody na publikację danych, odwołują się do praktyki społecznej obowiązującej w środowisku akademickim. Uważają, że dla recenzentów oczywistym jest, że recenzowanie manuskryptów jest bezpośrednio związane z publikowaniem ich danych na stronach redakcyjnych publikacji. Na przykład jeden z wydawców uzasadnia to następująco: „nie pytamy [recenzenta o zgodę – przyp. autorów], no bo dla nas to jest oczywiste, że skoro zgadza się, jest pracownikiem naukowym, to wie, że się informacje o tym [nazwisko recenzenta – przyp. autorów] zamieszcza w publikacji” (W177). Inny wydawca

podkreślił, że „[recenzent – przyp. autorów], zgadzając się na wykonanie recenzji, zgadza się na opublikowanie czy potwierdzenie swoim nazwiskiem jakości publikacji na stronie” (W129).

Chociaż większość wydawców nie prosi recenzentów o zgodę na opublikowanie ich danych, to umieszczenie danych recenzentów w monografii może służyć jako znak jakości publikacji. Wszyscy wydawcy przyznali, że publikują dane recenzentów tylko wówczas, gdy recenzenci dopuszczają monografię do publikacji. Na przykład jeden z uczestników badania wspomniał, że kiedy „recenzja jest pozytywna umieszcza[ją] nazwiska recenzentów” (W116). Inny wydawca podkreślił, że dane recenzentów na stronie redakcyjnej dostarczają dowodów na to, że „książka uzyskała pozytywne recenzje, no i z tej książki można w sposób świadomy, wierząc w wiedzę tam przekazywaną, korzystać i cytować” (W17).

Sprawdziliśmy, czy odpowiedzi recenzentów potwierdzają oświadczenia wydawców. Tabela 2 przedstawia odpowiedzi recenzentów na pytanie, czy wydawcy poprosili ich o zgodę na opublikowanie ich danych. Odpowiedzi są skorelowane z odpowiadającymi im oświadczeniami wydawców.

Tabela 2. Porównanie odpowiedzi recenzentów ($n = 212$) na pytanie, czy wydawcy poprosili o zgodę na publikację danych recenzentów z oświadczeniami wydawców

	Liczba wydawców	Perspektywa wydawców	Perspektywa recenzentów				Łączna liczba odpowiedzi	
			Poproszono o zgodę		Nie poproszono o zgodę		n	%
			n	%	n	%		
	4	Poproszono o zgodę	31	84	6	16	37	100
	16	Nie poproszono o zgodę	145	83	30	17	175	100
Ogółem	20	–	176	83	36	17	212	100

Chociaż większość wydawców przyznała, że nie prosiła recenzentów o zgodę na publikację ich danych, odpowiedzi recenzentów wskazują inaczej. Ta rozbieżność może wynikać z niejasności dotyczących sposobu, w jaki wydawcy i recenzenci rozumieją prośbę o zgodę. 176 (83%) recenzentów stwierdziło, że wydawcy poprosili ich o zgodę przed opublikowaniem ich danych na stronach redakcyjnych, a 36 (17%) recenzentów odpowiedziało, że nie zostali zapytani o zgodę. Tak więc oświadczenia wydawców nie odpowiadają odpowiedziom recenzentów. Udzielanie zgody przez recenzentów nie jest istotnie powiązane z oświadczeniami wydawców odnośnie do proszenia o zgodę ($\chi^2 = 0,02$; $p > 0,05$). Zdecydowana większość recenzentów odpowiedziała, że udzieliła wydawcom zgody na opublikowanie ich danych w przypadku obu grup wydawców, zarówno tej, w której wydawcy twierdzili, że uzyskali

zgodę na umieszczanie danych recenzentów, jak i tej, w której wydawcy twierdzili, że nie prosili o udzielenie tego typu zgody.

Różnice pomiędzy odpowiedziami recenzentów i wydawców mogą wskazywać na odmienne rozumienie tego, co oznacza uzyskanie pozwolenia na publikację danych recenzentów pomiędzy tymi grupami. Może to wynikać z różnych form udzielania i uzyskiwania zgody (pisemna umowa, e-mail, ustna zgoda) oraz różnic w terminie proszenia o zgodę (przed lub po recenzowaniu).

S6. Wydawcy archiwizują dokumenty wytworzone podczas procesu recenzowania.

Założyliśmy, że wydawcy używający etykiety z otwartymi danymi recenzentów archiwizują dokumenty wytworzone podczas procesu recenzowania. Wszyscy wydawcy zapewnili, że zarchiwizowali recenzje i inne dokumenty (np. umowy z autorami i recenzentami). Wszystkie dokumenty z poszczególnych etapów recenzowania zostały zarchiwizowane w teczkach przeznaczonych dla konkretnych publikacji. Poniższe wypowiedzi ilustrują tę praktykę: „każda wydawana książka ma swoją teczkę [...] w tej tezcze są wszystkie dokumenty, które są [wytwarzane – przyp. autorów] od początku procesu wydawniczego do końca” (W224); „wszystkie recenzje są archiwizowane w ramach projektu, więc dopóki jestteczka projektu” (W237). Wszyscy wydawcy twierdzili, że dokumenty te dostępne są przez co najmniej trzy lata po opublikowaniu monografii, ale większość wydawców podkreślała, że dokumenty są archiwizowane bezterminowo: „nikt po ukończeniu procesu wydawniczego tych teczek się nie pozbywa, tylko są archiwizowane, więc łatwo do nich dotrzeć w każdym momencie” (W223); „akta wydawnicze u nas mają kategorię A archiwum, czyli przechowywane są zawsze bezterminowo” (W214).

Dyskusja

Sprawdziliśmy w tym artykule, czy etykiety z otwartymi danymi recenzentów stosowane w książkowych publikacjach naukowych mogą być interpretowane jako rodzaj etykiety z informacją o recenzowaniu. Należy zauważyć, że analizowaliśmy tylko monografie jednoautorskie, ale etykiety z otwartymi danymi recenzentów stosowane są dla wszystkich typów publikowanych książek naukowych. Co więcej polski proces etykietowania nie różni się ze względu na rodzaj książki naukowej ani liczbę autorów.

Przebadaliśmy praktyki redakcyjne i recenzenckie dwudziestu z czterdziestu największych polskich wydawców książek naukowych, badając perspektywę wydawców odnośnie do współpracy z autorami i recenzentami.

Nasze badanie pokazuje, że etykieta z otwartymi danymi recenzentów w Polsce nie jest sformalizowana tak, jak ma to miejsce we Flandrii czy w Finlandii. Niemniej jednak praktyki te są podobne, a obydwie rodzaje etykiet służą potwierdzeniu, że dana

książka naukowa przeszła proces recenzowania (stwierdzenie 1) oraz że recenzenci ze stopniem doktora lub inni eksperci w danej dziedzinie zatwierdzili pracę do publikacji (stwierdzenie 2). Proces zatwierdzania pracy przez recenzenta przed jej publikacją – zgodny ze standardami fińskimi i flamandzkimi – jest wspólny dla wszystkich analizowanych wydawców, pomimo że w Polsce nie ma obowiązku przeprowadzania go. Tak więc etykieta z otwartymi danymi recenzentów stosowana w Polsce może stanowić kryterium w systemie ewaluacji badań i, jako taka, jest rodzajem etykiety z informacją o recenzowaniu.

Brak sformalizowanej procedury na szczeblu krajowym, takiej jak w Finlandii lub Flandrii, skutkuje pojawianiem się różnych praktyk związanych z kontrolowaniem procesu recenzowania. Dla przykładu udostępnianie szczegółowych kryteriów oceny recenzentom (stwierdzenie 3) nie zawsze ma miejsce. Jednakże fińskie wymagania dotyczące uzyskania etykiety wskazują, że proces recenzowania musi koncentrować się na jakości naukowej, ale nie jest jasne, w jaki sposób wydawcy informują o tym recenzentów. W Finlandii i Flandrii etykieta z informacją o recenzowaniu – podobnie jak umieszczanie danych recenzentów w Polsce – nie jest wymogiem formalnym w systemie finansowania opartym na wynikach, ale jest z nim ściśle związana.

Zasadniczo manuskrypty były recenzowane częściej przez jednego recenzenta (54% manuskryptów) niż dwóch lub więcej recenzentów (46%). To odróżnia praktyki polskie od fińskich i flamandzkich wymagań, zgodnie z którymi recenzje przygotowuje dwóch lub więcej recenzentów. Polscy wydawcy uniwersyteccy twierdzili, że kiedy poszukują recenzenta, to jest to zawsze recenzent zewnętrzny (spoza kadry zatrudnionej w danym uniwersytecie). Tym samym ten wymiar praktyk polskich wydawców nie w pełni koresponduje z regulacjami fińskimi i flamandzkimi. Niemniej jednak polscy wydawcy zawsze przesyłają recenzje autorom (stwierdzenie 4), podobnie jak fińscy i flamandzcy wydawcy używający etykiety z informacją o recenzowaniu.

Wydawcy w Finlandii i we Flandrii muszą spełniać różne wymagania, aby używać etykiety z informacją o recenzowaniu i powiadamiać o tym zewnętrzne organizacje, które kontrolują użycie etykiet. W Polsce stosowanie etykiet z otwartymi danymi recenzentów jest praktyką społeczną, która jest traktowana jako wewnętrzna część procesu recenzowania (stwierdzenie 5). Polscy wydawcy zakładają, że recenzenci są świadomi, że bycie recenzentem oznacza również udzielenie wydawcom zgody na ujawnienie swoich danych w publikacji. Ponadto niepisana reguła wskazuje, że ujawniane są dane tylko tych recenzentów, którzy przyjęli manuskrypt do publikacji. Co więcej, wydawcy publikują tylko te manuskrypty, które otrzymały pozytywne recenzje. Niemniej jednak nie ujawnia się żadnych danych dotyczących odrzucania słabych manuskryptów. Wszystkie dokumenty związane z recenzją danego manuskryptu są archiwizowane (stwierdzenie 6) i dostępne nawet po kilku latach. Dlatego te elementy etykietowania odpowiadają regulacjom fińskim i flamandzkim.

Etykiety z informacją o recenzowaniu mogą wywołać różne działania niepożądane. Na przykład Borghart [14] twierdzi, że we Flandrii reputacja wydawców została zastąpiona zestandaryzowaną procedurą, którą społeczność akademicka nie zawsze dobrze przyjmuje. Taka procedura jest przydatna do oceny książek naukowych w systemie ewaluacji na poziomie krajowym lub systemie finansowania jako alternatywa dla narzędzi opartych na liczbie cytowań takich jak Web of Science czy Scopus. Należy jednak zwrócić uwagę na dwie niepokojące kwestie. Po pierwsze to rozwiązanie jest bardzo lokalne i problematyczne, ponieważ nie obejmuje książek wydanych poza danym krajem. Po drugie Borghart [14] twierdzi, że stosowanie etykiety z informacją o recenzowaniu niekoniecznie poprawia ocenę manuskryptu, którą przeprowadza wydawca. Dlatego etykieta z informacją o recenzowaniu może być postrzegana jako nienajlepszy wskaźnik prestiżu wydawców. Można jednak twierdzić, że etykieta nie musi koniecznie być postrzegana jako wskaźnik prestiżu. Na przykład w Finlandii wydawcy są przydzieleni do kategorii na wszystkich poziomach wykazu wydawców (wyższy poziom odpowiada wyższemu prestiżowi), a mimo to używają etykiety. Baldwin [23] twierdzi, że niektóre procedury związane ze standaryzacją, jak np. system grantowy w Stanach Zjednoczonych, zostały wdrożone w celu zapewnienia sprawiedliwego traktowania badaczy, ich karier oraz reputacji. W świetle takich celów standaryzację oceniania książek można postrzegać jako proces dążący do zapewnienia sprawiedliwego oceniania.

Otwarte dane recenzentów niekoniecznie postrzegane są jako odpowiedni kierunek w otwieraniu procesu recenzowania. Ross-Hellauer i in. [17] pokazują, że ujawnianie danych recenzentów może sprawiać, że będą oni mniej krytyczni. Jednak wskazują oni również, że otwarte dane recenzentów mogą przyczyniać się do podwyższenia jakości recenzji. Jednak Polka i in. [16] podkreślają, że otwieranie danych recenzentów może prowadzić do wystąpienia działań odwetowych ze strony autorów. Dlatego twierdzą oni, że otwieranie tych danych powinno być opcjonalne, ale nie obowiązkowe. Baldwin [23] zauważa, że otwieranie danych recenzentów zostało zakwestionowane podczas debaty o recenzowaniu w latach siedemdziesiątych XX wieku w Narodowej Fundacji Nauki (National Science Foundation [NSF]) – amerykańskiej agencji naukowej. NSF wspierała anonimowe recenzowanie jako drogę do zapewnienia doskonałości naukowej; natomiast krytycy polityki NSF twierdzili, że dane recenzentów powinny być publicznie dostępne. Krytycy uważali, że proces recenzowania powinien podlegać publicznej rozliczalności. Co więcej Biagioli [24] pokazuje, że nieujawnianie danych recenzentów w publikacjach naukowych stwarza wrażenie, że są oni „bezimiennymi głosami rozproszonej geograficznie wielośrodkowej dziedziny nauki” (s. 34; przeł. – tłumacz). Zatem otwieranie danych recenzentów może być postrzegane jako praktyka, która koncentruje się raczej na publicznej rozliczalności niż na jakości naukowej.

Etykieta z otwartymi danymi recenzentów jest powszechna w polskim środowisku wydawnictw naukowych (np. uniwersyteckich, komercyjnych, towarzystw naukowych i innych). Jednak na podstawie naszych badań nie można stwierdzić, w jakim stopniu takie praktyki obecne w największych, najbardziej prestiżowych wydawnictwach znajdują odzwierciedlenie wśród bardzo małych lokalnych wydawnictw, które jedynie sporadycznie publikują książki naukowe.

Podczas gdy standardy i praktyki związane z oceną wydają się wynikać z kultury wydawniczej czasopism naukowych, etykieta z otwartymi danymi recenzentów może być interesującym rozwiązaniem, które mogłoby funkcjonować w obu kulturach (wśród wydawców książek i czasopism naukowych – przyp. tłumacza). Należy jednak zauważyć, że praktyka oznaczania książek etykietą z otwartymi danymi recenzentów w przemyśle wydawniczym książek naukowych w Europie Środkowej i Wschodniej nie była inspirowana otwartym recenzowaniem w czasopismach. Jest to praktyka chronologicznie wcześniejsza, której źródło nie zostało jeszcze w pełni zbadane. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę, że praktyka ta jest widoczna raczej w Europie Środkowej niż w krajach Europy Zachodniej, można przypuszczać, że jest ona częścią dziedzictwa komunistycznego lub socjalistycznego. Pomimo że od rozpadu rządów komunistycznych w Europie Środkowej i Wschodniej minęły prawie trzy dekady, w środowisku akademickim niektóre z praktyk są głęboko zakorzenione w dawniej obowiązujących wartościach. W Polsce każdy dokument musi zostać podpisany i ostemplowany przez kilku członków zarządu najwyższego szczebla. Na przykład w środowisku akademickim standardowa faktura za papier ksero musi zostać podpisana przez sześciu lub siedmiu różnych przedstawicieli administracji i naukowców (między innymi głównego wykonawcę projektu, kierownika instytutu, dziekana oraz kvestora). Dlatego nadawca oraz zawartość takiego dokumentu są bardzo często znacznie mniej ważni, niż osoba, która podpisała dokument. Nie jest to efektywna metoda wykonywania zadań, ale pozwala instytucjom zatrzeć granice odpowiedzialności. W świetle tego argumentu ujawnianie nazwisk recenzentów może być również postrzegane jako część podobnej praktyki. Autorzy książek mogą zasugerować, a wydawcy wybrać wybitnych uczonych jako recenzentów, tak aby wykazać, że dana książka została zaaprobowana przez znanych naukowców zajmujących się daną dziedziną. Dlatego, chociaż to wydawcy są „strażnikami”, mogą przenieść odpowiedzialność za jakość naukową książek na recenzentów.

Etykieta z otwartymi danymi recenzentów może być również postrzegana jako przeszkoda w wyborze najlepszych recenzentów. Podczas konferencji Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych w 2018 roku jeden z autorów z tego tekstu przedstawił główne wyniki niniejszego badania. Przy omawianiu wyników niektórzy dyrektorzy wydawnictw zasugerowali, że etykieta z otwartymi danymi recenzentów powinna zostać przeformułowana w etykietę z informacją o recenzowaniu, podobną do tej

używanej w Finlandii i Flandrii. Kluczowym argumentem za takim rozwiązaniem było ujawnianie danych recenzentów w tych krajach. W Polsce, gdzie ujawniane są dane i naukowe stopnie/tytuły recenzentów, niektórzy wydawcy nie decydują się na wybór najlepszych specjalistów w danej dziedzinie w sytuacji, gdy ekspert ma „wyłącznie stopień doktora”, a autor książki jest profesorem zwyczajnym.

Wnioski

Nasza analiza pokazała, przede wszystkim, że etykieta z otwartymi danymi recenzentów może być stosowana jako kryterium dla wyodrębnienia zrecenzowanych publikacji naukowych i, jako taka, jest rodzajem etykiety z informacją o recenzowaniu podobnej do tej stosowanej w Finlandii czy Flandrii. Co więcej, nasze wyniki pokazują, że proces recenzowania książek naukowych przed ich publikacją jest do pewnego stopnia zestandaryzowany, pomimo że nie obowiązują żadne oficjalne regulacje dotyczące tego procesu.

Nasz artykuł pokazuje, że ujawnianie danych recenzentów jest częścią samego procesu recenzowania książek naukowych oraz że zarówno autorzy jak i recenzenci potwierdzają występowanie deklarowanych przez wydawców praktyk. Warto rozważyć, czy nie byłoby korzystne sformalizowanie polskiej etykiety z otwartymi danymi recenzentów, przynajmniej w pewnym stopniu, tak jak ma to miejsce w Finlandii i Flandrii. Formalizacja procedury przez samych wydawców lub towarzystwa naukowe mogłaby promować i pomagać w podnoszeniu standardów wśród wydawców, którzy jeszcze nie zaimplementowali tego typu dobrych praktyk. Niemniej jednak recenzowanie książek naukowych w Polsce może być postrzegane jako w pewien sposób sformalizowane, ponieważ wydawcy podpisują umowy z recenzentami, z których znakomita większość otrzymuje wynagrodzenie za przygotowanie recenzji.

Na podstawie uzyskanych wyników, sugerujemy stosowanie etykiety z otwartymi danymi recenzentów jako kryterium w systemach ewaluacji książek w krajach, w których takie etykiety oraz takie systemy funkcjonują. Uważamy, że tego typu etykiety mogą być stosowane – ale wyłącznie jako jeden z wielu wskaźników – w systemach ewaluacji i finansowania, które obejmują książki naukowe.

Podziękowania

Autorzy chcieliby podziękować Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Polsce oraz Bibliotece Narodowej za wsparcie w pozyskaniu danych do analizy. Autorzy pragną podziękować również COST Action CA15137 „European Network for Research Evaluation in the Social Sciences and the Humanities” za wsparcie przy tym badaniu, a także podziękować Lindzie Sile oraz Serhiiemu Nazarovetsowi za ich cenne sugestie.

Wkład autorów

Konceptualizacja: Emanuel Kulczycki, Ewa A. Rozkosz, Tim C.E. Engels, Raf Guns, Marek Hołowiecki, Janne Pölonen

Zebrańie danych: Ewa A. Rozkosz, Marek Hołowiecki

Analiza: Emanuel Kulczycki, Ewa A. Rozkosz

Metodologia: Emanuel Kulczycki, Ewa A. Rozkosz, Tim C.E. Engels, Raf Guns, Janne Pölonen

Zarządzanie projektem: Emanuel Kulczycki

Supervision: Emanuel Kulczycki

Opracowanie tekstu – pierwsza wersja tekstu: Emanuel Kulczycki

Opracowanie tekstu – przegląd i edycja tekstu: Emanuel Kulczycki, Ewa A. Rozkosz, Tim C.E. Engels, Raf Guns, Marek Hołowiecki, Janne Pölonen

Finansowanie

Artykuł powstał w ramach projektu „Badanie wzorców doskonałości w nauce i sztuce” ze środków programu Dialog finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Prace Tima Engelsa i Rafa Guns realizowane były dzięki finansowaniu Center for R&D Monitoring (ECOOM) przez flamandzki rząd. Instytucje finansujące nie miały wpływu na badania.

Z języka angielskiego przetłumaczyła Kinga Ciereszko.

Literatura

1. Björk, B.-C., Solomon, D. (2013). The publishing delay in scholarly peer-reviewed journals. *Journal of Informetrics* 7(4): 914–923. doi: 10.1016/j.joi.2013.09.001.
2. Marsh, H.W., Jayasinghe, U.W., Bond, N.W. (2008). Improving the peer-review process for grant applications: Reliability, validity, bias, and generalizability. *American Psychologist* 63(3): 160–168. doi: 10.1037/0003-066X.63.3.160.
3. Giménez-Toledo, E., Sivertsen, G., Mañana-Rodríguez, J. (2017). *Peer review as a delineation criterion in data sources for the assessment and measurement of scholarly book publishing in social sciences and humanities*. 16th International Conference on Scientometrics and Informetrics, ISSI 2017. ss. 118–124.
4. Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Sivertsen, G. (2017). Scholarly book publishing: Its information sources for evaluation in the social sciences and humanities. *Research Evaluation* 26(2): 91–101. doi: 10.1093/reseval/rvx007

5. Langfeldt, L. (2006). The policy challenges of peer review: Managing bias, conflict of interests and interdisciplinary assessments. *Research Evaluation* 15(1): 31–41. doi: 10.3152/147154406781776039.
6. Daniel, H.-D. (1993). *Guardians of science: Fairness and reliability of peer review*. Weinheim, Germany: VCH Verlagsgesellschaft.
7. König, T. (2016). Peer Review in the Social Sciences and Humanities at the European Level: The Experiences of the European Research Council. W: Ochsner, M., Hug, S.E., Hans-Dieter, D., red. *Research Assessment in the Humanities: Towards Criteria and Procedures*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing. ss. 151–163. doi: 10.1007/978-3-319-29016-4_12.
8. Spezi, V., Wakeling, S., Pinfield, S., Fry, J., Creaser, C., Willett, P. (2018). „Let the community decide”? The vision and reality of soundness-only peer review in open-access mega-journals. *Journal of Documentation* 74(1): 137–61. doi: 10.1108/JD-06-2017-0092.
9. Pölonen, J. (2018). Applications of, and Experiences with, the Norwegian Model in Finland. *Journal of Data and Information Science* 3(4): 30–43. doi: 10.2478/jdis-2018-0019.
10. Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Engels, T.C.E., Guns, R., Kulczycki, E., Ochsner, M. et al. (2018). Taking scholarly books into account, Part II: A comparison of 19 European countries in evaluation and funding. *Scientometrics*. doi: 10.1007/s11192-018-2956-7.
11. Kulczycki, E. (2018). The diversity of monographs: Changing landscape of book evaluation in Poland. *Aslib Journal of Information Management* 70(6): 608–622. doi: 10.1108/AJIM-03-2018-0062.
12. Pölonen, J., Engels, T.C.E., Guns, R., Verleysen, F.T. (2017). Is my publication peer reviewed? A comparison of top-down and bottom-up identification of peer review in the framework of the Finnish and Flemish performance-based research funding systems. *Science, Technology and Innovation Indicators*. Paris, France.
13. Verleysen, F.T., Engels, T.C.E. (2013). A label for peer-reviewed books. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 64(2): 428–430. doi: 10.1002/asi.22836.
14. Borghart, P. (2013). A label for peer-reviewed books? Some critical reflections. *Learned Publishing* 26(3): 167–171. doi: 10.1087/20130303.
15. Engels, T.C.E., Guns, R. (2018). The Flemish performance-based research funding system: A unique variant of the Norwegian model. *Journal of Data and Information Science* 3(4): 44–59. doi: 10.2478/jdis-2018-0020.
16. Polka, J.K., Kiley, R., Konforti, B., Stern, B., Vale, R.D. (2018). Publish peer reviews. *Nat.* 560: 545–547. doi: 10.1038/d41586-018-06032-w.
17. Ross-Hellauer, T., Deppe, A., Schmidt, B. (2017). Survey on open peer review: Attitudes and experience amongst editors, authors and reviewers. *PLoS One*. 12(12): e0189311. doi: 10.1371/journal.pone.0189311.
18. Creswell, J. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed-Methods Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

19. Bernard, H.R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. 4th ed. Lanham, MD: AltaMira.
20. Saldaña, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, CA: SAGE. doi: 10.1017/CBO9781107415324.004.
21. Fetters, M.D., Curry, L.A., Creswell, J.W. (2013). Achieving integration in mixed-methods designs: Principles and practices. *Health Services Research* 48(6pt2): 2134–2156. doi: 10.1111/1475-6773.12117.
22. Fetters, M.D., Freshwater, D. (2015). Publishing a Methodological Mixed Methods Research Article. *The Journal of Mixed Methods Research* 9(3): 203–213. doi: 10.1177/1558689815594687.
23. Baldwin, M. (2018). Scientific Autonomy, Public Accountability, and the Rise of „Peer Review” in the Cold War United States. *Isis* 109(3): 538–558.
24. Biagioli, M. (2002). From Book Censorship to Academic Peer Review. *Emergences: Journal for the Study of Media & Composite Cultures* 12(1): 11–45. doi: 10.1080/1045722022000003435.

Załącznik 1. Tematy i przykładowe pytania do wywiadu

Kategoria I. Charakterystyka wydawnictwa naukowego

Temat 1.1. Profil wydawnictwa naukowego

1. Proszę o określenie profilu wydawniczego państwa wydawnictwa.
2. Jakie rodzaje książek wydaje państwa wydawnictwo?
3. W jakich dyscyplinach lub dziedzinach naukowych specjalizuje się państwa wydawnictwo?
4. Czy jesteście państwo otwarci na publikowanie książek ze wszystkich dyscyplin naukowych?
5. Kto może opublikować książkę naukową w państwa wydawnictwie?
6. *Pytanie do wydawnictw uczelnianych:* Czy jesteście państwo otwarci na publikowanie książek autorów niebędących pracownikami państwa uczelni?

Temat 1.2. Redakcja i kolegium naukowe

1. Jakie kompetencje posiadają osoby wchodzące w skład redakcji państwa wydawnictwa?
2. Jakie są podstawowe obowiązki redaktorów?
3. Czy państwa wydawnictwo posiada kolegium naukowe?
4. Jakie kompetencje posiadają osoby wchodzące w skład tego kolegium?
5. Jak wygląda praca kolegium naukowego?

Kategoria II. Ewaluacja w wydawnictwie naukowym

Temat 2.1. Proces zgłaszania książki naukowej

1. Czy przyjmujecie państwo od autorów propozycję wydawniczą, czy raczej preferujecie państwo otrzymywanie zgłoszeń gotowych manuskryptów książek?
2. Co trzeba zrobić, aby zgłosić książkę naukową i opublikować ją w państwa wydawnictwie?
3. *Pytanie do wydawnictw uczelnianych:* Czy książki zgłaszane są przede wszystkim przez jednostki organizacyjne uczelni, czy bezpośrednio przez autorów?

Temat 2.2. Ewaluacja książki naukowej

1. Jakie książki naukowe przyjmujecie państwo do publikacji?
2. W jaki sposób wygląda wstępna ocena zgłoszonej do wydawnictwa książki naukowej lub propozycji wydawniczej?
3. Jakie kryteria oceny książki naukowej państwo stosujecie?
4. Jakich książek naukowych nie przyjmujecie państwo do publikacji?
5. Czy książki z różnych dyscyplin są różnie oceniane? Na czym polegają te różnice?
6. *Pytanie do wydawnictw uczelnianych:* Czy w przypadku książek zgłaszanych przez jednostki organizacyjne uczelni państwa wydawnictwo otrzymuje książkę już ocenioną, czyli już zrecenzowaną i zaakceptowaną do publikacji przez np. wydział?
7. Czy państwa wydawnictwo posiada zasady recenzowania książek naukowych?
8. Czy udostępniacie państwo te zasady na stronie internetowej?
9. Czy państwa wydawnictwo posiada zasady postępowania w sytuacji wykrycia nieetycznych praktyk (np. plagiatu czy autoplagiatu)?
10. Czy udostępniacie państwo te zasady na stronie internetowej?

Temat 2.3. Ocena koleżeńska

1. Kto recenzuje państwa książki naukowe?
2. Ilu recenzentów ocenia jedną książkę naukową? Skąd taka decyzja?
3. W jaki sposób dokonujecie państwo wyboru recenzentów?
4. *Pytanie do wydawnictw uczelnianych:* Czy korzystacie państwo z recenzentów niebędących pracownikami państwa uczelni?
5. Czego oczekujecie państwo od recenzentów?
6. Jakie aspekty książki powinni oni ocenić według państwa?
7. Jaką formę ma recenzja?
8. Czy korzystacie państwo z kwestionariusza recenzji? Co zawiera i jaką ma budowę?
9. Jakie cechy powinna mieć zdaniem państwa dobrze przygotowana recenzja?

10. Co dzieje się z wynikami recenzji? Proszę o opisanie sposobu dalszego postępowania.
11. Czy recenzje są przekazywane autorom?
12. Co dzieje się, jeżeli recenzje są sprzeczne, np. jedna jest pozytywna, a druga negatywna?
13. Czy książki naukowe są poprawiane przez autorów w odpowiedzi na recenzje?
14. Kto podejmuje u państwa finalną decyzję o przyjęciu lub odrzuceniu książki do publikacji po recenzjach?
15. W jaki sposób postępujecie państwo z książkami będącymi podstawą awansów naukowych: książkami habilitacyjnymi lub profesorskimi?

Temat 2.4. Archiwizacja danych o ewaluacji książek

1. Czy wydawnictwo archiwizuje recenzje w ten sposób, że są możliwe do wglądu po upływie 3 lat?
2. Jakie dane o ocenie książek, w tym recenzji i decyzji redakcji, wydawnictwo może odtworzyć po 3 latach?

Temat 2.5. Etykieta z otwartymi danymi recenzentów

1. Czy we wszystkich książkach naukowych zamieszczacie państwo dane recenzentów?
2. W którym miejscu książki zamieszczacie państwo dane o recenzentach?
3. Jaki jest cel podawania tej informacji?
4. Na jakiej podstawie podejmowana jest decyzja o kolejności recenzentów, jeżeli jest ich dwóch lub więcej?
5. Czy pytacie państwo recenzentów o zgodę na ujawnienie ich nazwisk w książce?

Temat 2.6. Liczba odrzuceń

1. Jaki procent książek naukowych jest odrzucanych przed przekazaniem ich do procesu recenzji? Czy może Pan/Pani scharakteryzować te książki.
2. Jaki procent recenzji w minionym roku stanowiły recenzje negatywne?
3. Jaki procent książek w minionym roku zostało odrzuconych ze względu na recenzje negatywne?

Kategoria III. Rynek wydawniczy

Temat 3.1. Wartość rynkowa książki

1. Jaką rolę w podejmowaniu decyzji o publikacji książki naukowej odgrywa jej wartość rynkowa, czyli potencjalne zyski z jej sprzedaży?
2. Czy autorzy muszą płacić za publikację książki?

3. *Jeżeli odpowiedź na powyższe pytanie jest pozytywna: Z jakich źródeł pochodzi wkład finansowy autora, czy zwykle płaci za niego macierzysta instytucja, np. uniwersytet?*
4. Czy oferują państwo honorarium autorom?
5. Czy oferują państwo honorarium recenzentom?

Temat 3.2. Zmiany na rynku książki naukowej

Chciałabym zadać jeszcze trzy pytania dotyczące zmian, jakie dokonały się w ostatnich latach.

1. Czy zauważyli państwo zmiany w podejściu autorów do wydawania książek naukowych w państwa wydawnictwie?
2. Czy zauważyli państwo zmiany w podejściu recenzentów do oceny książek naukowych w państwa wydawnictwie?
3. Czy zauważyli państwo zmiany na rynku książki naukowej?

Zakończenie

Czy chciałaby Pani/Pan coś dodać do naszej rozmowy, co nie zostało przeze mnie poruszone?

Załącznik 2 **Kwestionariusz 1. Autorzy**

Wszystkie pytania odnoszą się do opublikowanej przez Panią/Pana w [NAZWA WYDAWCY] jednoautorskiej monografii naukowej w latach 2013–2016. Jeżeli w tych latach opublikowała/opublikował Pani/Pan więcej niż jedną monografię, prosimy o udzielenie odpowiedzi na temat ostatniej z nich.

Monografia

1. Jaką dziedzinę reprezentuje Pani/Pana monografia (w przypadku wielu dziedzin, proszę o wybranie jednej najbardziej odpowiedniej)?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Nauki humanistyczne
- Nauki społeczne
- Nauki przyrodnicze
- Nauki inżynieryjne i techniczne
- Nauki rolnicze
- Nauki medyczne i nauki o zdrowiu

2. Czy Pani/Pana monografia była podstawą awansu naukowego?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

[Jeżeli odpowiedź na pytanie 2 brzmi „Tak”]

3. W jaki sposób Pani/Pana monografia była związana z awansem naukowym?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- To podstawa przewodu/postępowania habilitacyjnego
- To podstawa postępowania o nadanie tytułu profesora
- Inny:

Ocena monografii

4. Czy zgłosiła/zgłosił Pani/Pan do wydawnictwa propozycję wydawniczą (informację o planowanej lub jeszcze nieukończonej monografii) przed przesłaniem maszynopisu monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

5. Czy maszynopis Pani/Pana monografii był przedmiotem wstępnej oceny wydawnictwa przed procesem recenzji?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie
- Nie wiem

6. Czy maszynopis Pani/Pana monografii był recenzowany?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie
- Nie wiem

[Jeżeli odpowiedź na pytanie 6 brzmi „Tak”]

7. Czy wskazała/wskazał Pani/Pan wydawnictwu potencjalnych recenzentów?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

8. Ilu recenzentów oceniało maszynopis Pani/Pana monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 lub więcej
- Nie wiem

9. Czy otrzymała/otrzymał Pani/Pan recenzje?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

[Jeżeli odpowiedź na pytanie 6 brzmi „Tak” oraz, jeżeli odpowiedź na pytanie 9 brzmi „Tak”]

10. Jaką postać miały recenzje?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Opisową
- Kwestionariusz z częścią opisową
- Kwestionariusz bez części opisowej
- Inną:

11. Czy recenzje zawierały jednoznaczną konkluzję?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

12. Czy musiała/musiał Pani/Pan zmieniać maszynopis monografii, uwzględniając uwagi recenzentów?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

13. Czy musiała/musiał Pani/Pan przygotować pisemną odpowiedź na recenzje?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

14. Czy maszynopis Pani/Pana monografii został przekazany do ponownej oceny recenzentom?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie
- Nie wiem

15. Czy Pani/Pana zdaniem wszystkie recenzje były rzetelne?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

Autor

16. Proszę o wskazanie Pani/Pana płci.

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Kobieta
- Mężczyzna

17. Proszę o wskazanie stopnia/tytułu naukowego, jaki posiadała/posiadał Pani/Pan w momencie opublikowania monografii.

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Brak
- Doktor

- Doktor habilitowany
- Profesor
- Inny:

Uwagi do ankiety

18. Inne uwagi.

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Załącznik 3 **Kwestionariusz 2. Recenzenci**

Wszystkie pytania odnoszą się do ostatnio recenzowanej przez Panią/Pana jednoautorskiej monografii naukowej wydanej przez [NAZWA WYDAWCY] w latach 2013–2016. Jeżeli recenzowała/recenzował Pani/Pan więcej niż jedną monografię wydaną w tych latach, prosimy o udzielenie odpowiedzi na temat ostatniej z nich.

Monografia

1. Jaką dziedzinę reprezentuje recenzowana przez Panią/Pana monografia (w przypadku wielu dziedzin, proszę o wybranie jednej najbardziej dopasowanej)?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Nauki humanistyczne
- Nauki społeczne
- Nauki przyrodnicze
- Nauki inżynierskie i techniczne
- Nauki rolnicze
- Nauki medyczne i nauki o zdrowiu

2. Czy recenzowany przez Panią/Pana maszynopis monografii był związany z awansem naukowym autorki/autora?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie
- Nie wiem

[Jeżeli odpowiedź na pytanie 2 brzmi „Tak”]

3. W jaki sposób recenzowany przez Panią/Pana maszynopis monografii był związany z awansem naukowym autorki/autora?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- To podstawa przewodu/postępowania habilitacyjnego
- To podstawa postępowania o nadanie tytułu profesora
- Inny:

Ocena monografii

4. Jak ocenia Pani/Pan adekwatność swoich kwalifikacji do oceny maszynopisu monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Bardzo wysoko
- Wysoko
- Średnio
- Nisko
- Bardzo nisko

5. Ilu recenzentów oceniało wraz z Panią/Panem monografię?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 lub więcej
- Nie wiem

6. Jaką postać miała recenzja?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Opisową
- Kwestionariusz z częścią opisową
- Kwestionariusz bez części opisowej
- Inną:

7. Czy wydawnictwo określiło kryteria oceny maszynopisu monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

8. Czy wydawnictwo wymagało umieszczenia w recenzji jednoznacznej konkluzji?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

9. Jaka była Pani/Pana rekomendacja po ocenie maszynopisu monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Rekomendacja do publikacji
- Rekomendacja do publikacji pod warunkiem poprawienia maszynopisu
- Rekomendacja niepublikowania
- Inna:

10. Czy otrzymała/otrzymał Pani/Pan odpowiedź autorki/autora na recenzję?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

11. Czy otrzymała/otrzymał Pani/Pan poprawiony maszynopis monografii do ponownej oceny?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

12. Czy wydawnictwo uzyskało od Pani/Pana zgodę na umieszczenie imienia i nazwiska na stronie redakcyjnej monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Tak
- Nie

[Jeżeli odpowiedź na pytanie 12 brzmi „Tak”]

13. W jakiej formie wyraziła/wyraził Pani/Pan zgodę na umieszczenie imienia i nazwiska na stronie redakcyjnej monografii?

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Ustnej
- Mailowej
- Było to częścią umowy pisemnej
- Innej:

Recenzent

14. Proszę o wskazanie Pani/Pana płci.

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Kobieta
- Mężczyzna

15. Proszę o wskazanie stopnia/tytułu naukowego, jaki posiadała/posiadał Pan/Pani w momencie recenzowania maszynopisu monografii.

Proszę wybrać jedną z następujących odpowiedzi:

- Brak
- Doktor
- Doktor habilitowany
- Profesor
- Inny:

Uwagi do ankiety

16. Inne uwagi.

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

How to Identify Peer-reviewed Publications: Open-identity Labels in Scholarly Book Publishing

ABSTRACT: This article discusses the open-identity label, i.e., the practice of disclosing reviewers' names in published scholarly books, a common practice in Central and Eastern European countries.

This study's objective is to verify whether the open-identity label is a type of peer-review label (like those used in Finland and Flanders, i.e., the Flemish part of Belgium), and as such, whether it can be used as a delineation criterion in various systems used to evaluate scholarly publications. We have conducted a two-phase sequential explanatory study. In the first phase, interviews with 20 of the 40 largest Polish publishers of scholarly books were conducted to investigate how Polish publishers control peer reviews and whether the open-identity label can be used to identify peer-reviewed books. In the other phase, two questionnaires were used to analyze perceptions of peer-review and open-identity labelling among authors ($n = 600$) and reviewers ($n = 875$) of books published by these 20 publishers. Integrated results allowed us to verify publishers' claims concerning their peer-review practices. Our findings reveal that publishers actually control peer reviews by providing assessment criteria to reviewers and sending reviews to authors. Publishers rarely ask for permission to disclose reviewers' names, but it is obvious to reviewers that this practice of disclosing names is part of peer reviewing. This study also shows that only the names of reviewers who accepted manuscripts for publication are disclosed. Thus, most importantly, our analysis shows that the open-identity label that Polish publishers use is a type of peer-review label like those used in Flanders and Finland, and as such, it can be used to identify peer-reviewed scholarly books.

KEYWORDS: open-identity label, peer review, publishers, scholarly book, Poland

CYTOWANIE: Kulczycki et al. (2019). Jak rozpoznać recenzowane publikacje – o etykietach z otwartymi danymi recenzentów w monografiach naukowych. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*. 1–2(53–54): 183–217. DOI: 10.14746/nisw.2019.1-2.6.

EMANUEL KULCZYCKI – jest profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem Pracowni Komunikacji Naukowej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zajmuje się ewaluacją nauki, otwartą nauką i komunikacją naukową. Ostatnio publikował m.in. w *Nature*, *Research Evaluation*, *Journal of Informetrics*, *Scientometrics* oraz *Aslib Journal of Information Management*.

E-mail: emek@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-6530-3609>

EWA A. ROZKOSZ – pracuje w Pracowni Komunikacji Naukowej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zajmuje się ewaluacją badań, krajowymi rankingami czasopism, nauko-metrią i bibliometrią.

TIM C.E. ENGELS – jest kierownikiem Wydziału ds. Badań i Innowacji na Uniwersytecie w Antwerpii. Od 2009 roku kieruje oddziałem Flamandzkiego Centrum Monitorowania Badań i Rozwoju (ECOOM) w Uniwersytecie w Antwerpii. Pod jego kierownictwem tworzona jest i co roku aktualizowana Flamandzka Naukowa Bibliograficzna Baza Danych dla Nauk Społecznych i Humanistycznych (VABB-SHW). Jego badania koncentrują się na ewaluacji badań i wzorcach publikacji w naukach społecznych i humanistycznych.

RAF GUNS – jest koordynatorem oddziału Flamandzkiego Centrum Monitorowania Badań i Rozwoju (ECOOM) w Uniwersytecie w Antwerpii, który specjalizuje się w naukach społecznych i humanistycznych. Jego zainteresowania badawcze obejmują bibliometrię, data science i analizę sieci społecznych.

MAREK HOŁOWIECKI – pracuje w Pracowni Komunikacji Naukowej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest menedżerem grupy badawczej oraz menedżerem akcji COST (ENRESSH).

JANNE PÖLÖNEN – ma wykształcenie historyczne, specjalizuje się w prawie rzymskim i badaniach nad społeczeństwem. Od 2010 roku jest zaangażowany w opracowanie fińskiego wskaźnika publikacji oraz w analizę dorobku fińskich uniwersytetów przy użyciu krajowych i międzynarodowych baz danych.